

ELKARRIZKETA

ZUBIARTEA

BERGARA

1.965, Epailla'k 27

JAKIN'eko adiskide begikoeri agur.

Zuen (eta gure) aldizkariaren emezortzigarren aldean azaldu zan AUTOKRITIKA'ren egilleak birritan aipatzen digu, usu oker erabili oi dala ta, ERITZI aditzaren erabil-lege jator derizkiona. Aita Omaetxeberria'k eta Aita Intxausti'k ematen dutena, ain zuzen ere: Naiz "llamar" naiz "parecer" esan nai izan, itzulketa "llamar"eri dagokionez egin bear dalakoa, alegia.

ese hombre me parece bueno

=a ese hombre yo le llamo bueno

=GIZON ORRI ONA DERIZKIOT

Ortik darionez, ERITZI'ren orain-aldiko formak auek lirake:

lo llamo, me parece =derizkiot, deritzaiot, deritzat (deritxot)
lo llamas, te parece =derizkiok, deritzaiok, deritzak (deritxok)

e.a.

Arau orrek eztigu ordea "ME llamo, TE llamas..." emateko biderik erakusten. Ala ere, egon ba-dago, Lardizabal'ek eta Mogel'ek DERITZAT eta DERIST baitarabilzkite orretarako. Nakion bada, ERITZI'ren erabilgea azterkizun dala, nere iritzia paperera aldatzeari.

* * *

Lehenbiziko gain-begiratu batean, nik neuk DERIZKIOT, DERITZAIOT, DERITXOT formeri ARI dativodun izan ditezkenaren itxura osoa artzen diet; orrela ba'litz, ERITZI beste edozein dativorekin ere erabilgarri litzake ta ona, ain zuzen ere, Leizarraga'rengan arkitzen ditudanak:

(hik NERI) derizTak
(arek NERI) darizT
(zuek NERI) darizTazue

(nik ZUERI) daritzUEt
(arek ZUERI) daritzUE

(arek GURI) darizKU
(aiek GURI) darizKUte

nik AIERI) diarizTEat (1)
(nik AIERI) darizTEk
(zuek AIERI) darizTEzue

(nik ZURI) derizU

Ikus dezakegunez, eta Aita Intxausti'k eta orrelakoeri tokirik ematen ez-tietenarren, ERITZI aditza ARI dativoarekin ez-ezik beste edozein-ekin ere erabil ditekena dugu.

Vd. me parece apropiado para eso=

=orretarako (nik) ZURI egoki derizKIZU (deritzaIZU)
nosotros os parecemos apropiados para eso=

=orretarako (zuek) GURI egoki derizKIGUZute (deritzaIGUZute),
eta orrelakoak euskera jator lirake beraz.

* * *

BaÑan ba-da oraindik ere gai ontaz zer-esanik. Onako esakera auek aztertzen da'ditugu, dativorik gabeko dirala ikusiko dugu:

ZEIN deritzazu miresgarriagoa? (dativodun ba'litz ZEINI)

ZEIN deritxazu miresgarriagoa? (" " ")

eztezagula on iritzi (EZTEZOGULA-EZTEZAIOGULA'ren ordez)

Lehenbiziko biak Bonaparte'ren ardurapean argitaratutako **DIALOGUES BASQUES**'etik jasoak dira (Iturriaga'rena ta Uriarte'na bezaraz, oiek izan baizituen "printzeak" lan ortan laguntzalle giputz eta bizkaitar), eta azkena berriz Leizarraga'rena.

Oien arauera,

DERITZAT = me parece, me llamo

DERITZAK = te parece, te llamas

e. a.

lirake (2), eta

yo me llamo Pedro = NIK Peru DERITZAT

vosotros os llamáis Echeberria = ZUEK Etxeberria DERITZAZUTE

eso me parece bueno = nik ORI ona DERITZAT

aquello nos parece justo = guk URA zuzen DERITZAGU

zuzen baño zuzenago.

* * *

Ba-dira euskeraz, ERITZI'z beste, bere esanaia zeatz erderatzen lanak ematen dizkiguten beste aditz batzuk: URA aditz-gai (paciente) bakar dutenek, defectiboeak alegia.

nik lanean DIARDUT

hik lanean DIARDUK

.....

eta orrelakoeak, beti URA aditz-gai dutela, onelako itzulketaren bat eskatzen dute:

JARDUN = ser hecho (el estar ocupado)

eta

yo estoy trabajando = ello (el ocuparse en trabajar) es hecho por mi

D.....IARDU.....T

Orobat IRAUN, IRAKIN, JARION eta beste zenbaitekin ere.

Zorionean, ba-dugu orain eun urte osorik erabilten zan eta egun defectivoturik dagoan aditz bat, ENTZUN alegia, eta orrekin gertatu dana aztertzea dakiguke oraingo auzi ontan ulerpide. Lardizabal'ek oso-osorik ematen digu, eta Azkue'k ere bere gurasoen belaunaldirarte orrela erabilli oi zala diñosku:

Vd. me oye = NANTZUZU (entzuten NAUZU)

nosotros le oimos = DANTZUGU (entzuten DUGU)

e. a.

Beraz, garai artan

entzun = ser oído,

eta

NANTZUZU = yo soy oído por Vd.

DANTZUGU = el (o ello) es oído por nosotros,

noski baño noskiago.

Arrezkero, ta erderazko "me oyes, te oigo" ta orrelakoen dativo-itxurak eraginda,

Vd. ME oye = ello es oído A MI por Vd. = dantzuIDazu

nosotros le oímos = ello es oído A VD. por nosotros =dantzuIZUgu, eta URA aditz-gaindun forma ez beste guziak galdu ondoren, ona ENTZUN defectiboen saillean sartu, jatorriz aditz-gai bear zukena dativo baten itxuran ematen dala:

NANtuzuz (entzuten NAuzuz)dantzuIDazu (entzuten dIDazu)

DANtuzut (" Dut)dantzuIOt (entzuten DIOT)

ZANtuzugu (" ZAItugu) . ..dantzuIZUgu (entzuten dIZUgu)

e.a.,

eta ENTZUN = ser hecho (el oír)

DANTZUT, DANTZUK eta beste dativorik gabeko URA aditz-gaindunak iraun ba-diraute, bañan erderaz dativorik bear ez tutenak emateko bakarrik; adibidez,

como oír, sí oigo = entzun, ba-DANTZUT (3)

Oigo lo que Vd. dice = zuk diozuna ba-DANTZUT

ERITZI dalako onek ere ba-du berdin gertatu zaioneko itxura, aspaldi zaharrean aditz oso izatetik URA aditz-gai bakardun izatera aldatu ta aditz-gai ohia dativo itxuran sartu izanarena.

Aditz oso zitekeneko formak erabat galdu zaizkigu, Orixe'k bat edo beste erabilli izan da'du ere:

...sepa vuesa merced que a mí llaman Lázaro de Tormes... =
=Yakin begi... ni Tormes'ko Lazaro NARITXEela (4)

Egun erabilgarri zaizkiguentzat, nik neuk onelako arauren bat emango nuke:

A—"Me llamo, te llamas" eta orrelako reflexivo diralakoak dativorik gabe:

yo me llamo Pedro = NIK Peru DERITZAT

vosotros os llamáis Echeberria = ZUEK Etcheberria DERITZAZUTE

B—Jatorriz URA aditz-gai duten "me parece, te parece" ta orrelakoak, aukeran:

eso me parece justo = (nik) ORI ona DERITZAT (dativorik gabe),
(nik) ORRI ona DERIZKIOT (dativodun)

C—Jatorriz URA'z beste aditz-gaidun izanak, dativoarekin:
vosotros nos parecéis apropiados =

=guk ZUERI egoki DERIZKIZUEGU (DERITZAIZUEGU)

a esos chicos los llamamos Arteta =

=Mutil OIERI (guk) Arteta DERITZAIIEGU (DERIZKIEGU)

* * *

Bañan euskaldunak ERITZI'ri egifarazi dizkiogun aldakuntzak ez tira orrenbestekin bukatu, "me llamo, te llamas" eta "me parece, te parece" emateko zenbaitek era berriago bat erabiltzen baitute; AUTOKRITIKA'ren egilleak gaitzesten duana, ain zuzen ere.

me llamo, me parece = deritzaIT

te llamas, te parece = deritzaIK

e. a.

Umandi'k oiek ematen ditu, eta Aita Alzo'k ere
beraRI zerizKIONa egiten zuen

jaso du,

berak zeritzana edo berak zeritzaiona

bearrean. Au ere erderazko dativo-itxurak eragindako aldakuntza dugu eskierki, ta lengoa bañan areago. Aditz UKAN'kideak aditz-jabe jakifiekokir gabe (impersonal eran) erabiltzen diranean egiten dana dakarkit burura jokabide onek:

nosotros traemos el helecho del monte=

=guk garoa menditik ekarten DUGU (UKAN'ekin)

el helecho "se" trae del monte=

=garoa menditik ekarten DA (IZAN'ekin)

eta dativodunetan berdín:

"se" le trae a Vd. lo que necesita=

=ZURI bear duzuna ekarten ZAITZU (IZAN'ekin)

Oien antzera,

ese hombre nos parece justo=

=GUK gizon orri zuzena DERITZAIIOGU (erizten DIOGU)

eman bearrean,

GURI gizon ori zuzena DERITZAIIGU (erizten ZAIGU)

darabilte oiek, aditz-jabe (GUK) bear lukena dativo (GURI) biurtuz. Ori dagiteneak, len-aldiko formak ere IZAN'kideenak bezelatsu egiten dituzte:

Neritzan	bearrean	ZENeritzaTEn	"
Heritzan	"	zeritzaTEn	"
zeritzaIDan		zeritzaIGUn	
zeritzaIKan		zeritzaIZUn	
GENeritzan	"	zeritzaIZUEn	
ZENeritzan	"	zeritzaIEn	

Erabil-era au baztergarri dalakotan JAKIN'ekin bat nator.

Nolanai ere, azterketa au egin eta erabil-era tajuzko bat billatzen saiatzera bultzatu nauan AUTOKRITIKA'ren egilleari zordun natzaio. Milla esker, eta jarrai aurrerantzean ere bakoitzari norberekritika egina-razten.

-
- (1) Iketazkoa; gipuzkeraz ZERIZKIEAT edo ZERITZAIEMAT legozkioke.
 - (2) Ithurry'k ere bitarikoak ematen ditu: DARITZOGU (ARI dativoduna)
DARITZAGU (dativorik gabea)
 - (3) Mikoleta'k ere onela: BANSUK, mutil?
 - (4) Gipuzkeraz NARITZATE litzake